

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ТА ТРАНСКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Оксентюк Н.В.

Національний університет водного господарства та природокористування

Нові глобалізаційні виклики актуалізують питання життя відповідальної людини в просторі переплетення культур. Щоб долати кордони і створювати спільними зусиллями культуру миру, людині необхідно володіти транскультурною компетентністю. У неї включені: комунікативна етика та емоційна розвиненість, відкритість до Другого та толерантність як визнання і повага, здатність до комунікації. Більшість елементів цієї компетентності можна віднести до емоційного інтелекту. Прослідкувавши такий взаємозв'язок емоційного інтелекту та транскультурної компетентності, можна працювати над одночасним розвитком обох явищ.

Ключові слова: транскультурна компетентність, емоційний інтелект, емоції, комунікація, толерантність, емоційна розвиненість, самосвідомість.

Постановка проблеми. Сьогодні більшість мешканців нашої планети включені у транскультурне життя: потоки, рухи, зв'язки і відносини. Глобалізація передбачає мультикультурність, спільне інформаційне поле, міграційні та інтеграційні потоки. Поль Рікер висловлювався: «людство, що розглядається як єдине ціле, вступає в еру загальнопланетарної цивілізації, що свідчить про колосальний прогрес у всіх сферах життя, але в той же час ставить складне завдання адаптування культурної спадщини до цього нового стану та її збереження» [6]. Глобального масштабу набуває прагнення людей визначати спільні інтереси і спільні цінності, це допомагає долати межі між ними і спільно творити культуру миру. Тому у значення простору як «транс» закладається розуміння як потенційно простору глобальної культури миру.

Таким чином набуває актуальності формування людини, здатної бути відповідальною за прокладання свого життєвого шляху в новому просторі культури, де існують турбулентні потоки хаотичного сплетення і перемішування культур. Це є власне транскультурна компетентність людини, що включає комунікативну етику та емоційну розвиненість, відкритість до Другого та толерантність як визнання і повагу, здатність до комунікації. Тому така компетенція вимагає освітньої стратегії та практичних завдань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Гоулмен, Бояціс, МакКі і Пінк дотримуються тієї думки, що соціальний інтелект є найважливішим афективним компонентом, який необхідний для формування глобальної компетентності. Гоулмен порівнює емоційний інтелект з основою соціального інтелекту. У той час як емоційний інтелект включає в себе самосвідомість і саморегуляцію, соціальний інтелект акцентує соціальну обізнаність і ставлення до інших [4]. Роуз, продовжуючи цю думку, стверджує, що емоції індивіда здійснюють набагато більший вплив на поведінку, ніж це визнавалося раніше [3].

Оскільки виклик, стрибок у невідомість часто викликає загрозливі емоційні переживання, то якості, які утворюють емоційний інтелект, є істотною умовою трансформативного навчання. Свобода передбачає не тільки волю і прозоріння в ім'я зміни, але також і здатність діяти для досягнення цієї мети.

Ефективна участь в дискурсі і в трансформативному навчанні вимагає емоційної зрілості – усвідомленості, емпатії та контролю, яку Гоулмен [4] назвав «емоційним інтелектом»: знання та управління своїми емоціями, самомотивації, визнання емоцій інших людей, вибудовування відносин, а також ясність мислення. Гоулмен розкрив зміст емоційних компетенцій для кожного з цих аспектів емоційного інтелекту. Основні соціальні компетенції включають в себе емпатію (розуміння інших і культивування своєї здатності мислити «як інші») і соціальні навички (здатність отримувати від інших бажані реакції). Грунтуючись на своєму обширному якісному дослідженні, Гоулмен стверджує, що емоційний інтелект визначає до 90% успіху на роботі, більш, ніж коефіцієнт розумового розвитку (IQ) або експертні знання. Цю думку поділяє також і Уоррен Бенніс [3].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Гіпотезою даної статті є те, що транскультурна компетентність неможлива без розвинутого емоційного інтелекту. Розвиток емоційної культури людини сьогодні є однією з найбільш актуальних проблем сучасної психології, – вказує Андреева І. [2]. Недооцінка важливості емоційного боку життя, його ігнорування ведуть до зростання числа афективних розладів, важких душевних станів, емоційних вибухів і конфліктів, до гнітючого стану незадоволеності собою і життям, до труднощів устанавлення теплих, довірчих контактів і отримання соціальної підтримки людей як усередині власних культур, так і посеред іншої культури.

Мета статті. Метою даної статті є з'ясування взаємозв'язку емоційного інтелекту та транскультурної компетентності.

Виклад основного матеріалу. Транскультурний розвиток починається з усвідомлення того, що за різноманітністю культурних проявів ми маємо загальнолюдський потенціал і досвід. Залучаючи усвідомлення цієї різноманітності до нашого досвіду, ми розширюємо особистісний діапазон альтернативних знань і вірувань, традицій і звичаїв, цінностей і поглядів, які стають в нагоді для продовження нашого життя.

Транскультурна компетентність включає у себе [3]: здатність індивіда артикулювати за-

гальнолюдські аспекти, що поєднують нас з членами іншого суспільства, з яким ми вступаємо у взаємодію, яке приймає нас в своє культурне середовище. У контексті розмаїття способів різних народів виробляти свої «мапи» реальності транскультурний індивід завжди має виходити у своєму розумінні і поясненні різноманітного з принципу основоположної спільності людей; здатність пояснювати свої власні уявлення і практики з точки зору культурних, соціальних, економічних і політичних чинників, які їх формують; здатність порівнювати в контекстах своєї власної та будь-якої іншої культури те, як по-різному задовільняються основні людські потреби (наприклад, в їжі, соціалізації, пошуку сенсу). Транскультуралізм полягає якраз у тому, щоб навчитися мислити не лише в рамках поняття «наша батьківщина», але бачити в кожному питанні безліч сторін, не відмовляючись при цьому від переконань, і дозволяти змінювати відтінки самовідчуття, не втрачаючи свого культурного стрижня. Також транскультурна компетентність включає [3]:

- здатність індивіда ідентифікувати себе як «члена» безлічі «мікрокультурних» груп, що взаємоперетинаються, кожна з яких в тій чи іншій мірі пов'язана з економічною і політичною владою, і соціальним престижем в рамках рідної культури;

- демонструвати обізнаність про себе як про культурно обумовлену людину з мовами, сприйняттями, інтерпретаціями і повсякденними звичками, сформованими своїм загальним життєвим досвідом;

- бути обізнаним щодо своїх можливих реакцій (наприклад, страх, дискомфорт, осуд, відраза) на мовні, расові, культурні, ідеологічні та класові відмінності;

- бути обізнаним щодо етнічних, класових, релігійних, ідеологічних та мовних відмінностей у суспільстві Іншого;

- надавати і порівнювати основну інформацію про свою власну культуру (загальна історія, географія, соціологія, сімейне життя, політика і релігія) та культуру суспільства Іншого;

- мати і вміти порівнювати знання з різних тем – таких як мова, робота, відпочинок, час і простір, соціальні ієрархії – які демонструють домінуючі цінності, переконання, звичаї та норми поведінки своєї власної культури та культури іншого.

- Здатність «поставити себе на місце інших», щоб сприйняти їх точку зору, і чуттєвий досвід є передумовою того, щоб, зрештою, взяти на себе відповідальність у якості громадян глобального співтовариства.

Транскультурна компетентність повинна містити:

- готовність відкритися для досвіду і впливу іншої культури без постійного прагнення до ізоляції в компанії співвітчизників або самоізоляції;

- здатність рефлексії щодо процесу культурної адаптації, зокрема до особистісних переживань, пов'язаних з цим (наприклад, тривога, дискомфорт, невизначеність і конфронтація зі своїми забобонами);

- здатність справлятися з «негативними» емоціями (наприклад, нетерпінням, розчаруван-

ням, гнівом, невдачами), а також з задоволеннями, пов'язаними з участю в незнайомих і породжуючих стрес обставинах;

- готовність виконувати різні ролі, які відповідають як формальним контекстам (наприклад, роль спостерігача-слухача в організації з прав національних меншин), так і неформальним контекстам (наприклад, роль неформального інтерв'юера в приймаючій місцевій родині).

- мати наступні навички: здатність уважно спостерігати за соціальною поведінкою інших, контролювати емоції і управляти стресом (емоційна дисципліна), встановлювати дружні стосунки з представниками інших культур, в той же час досліджуючи проблеми глобального значення.

Без глибокої, постійної і зацікавленої участі в місцевому культурному житті інших, ми, як правило, помилково сприймаємо і оцінюємо події. Толерантну активність по відношенню до Іншого може надати визнання. Толерантне визнання стосується свободи Іншого, яка виявляє його особистісне буття.

- вміння мислити номадично, тобто осмислювати буття множинним, як явище у становленні різноманітного, у переплетенні мінливих контекстів.

- здатність до трансгресії, тобто до подолання меж, встановлених правилами, нормами і законами, а також до подолання меж, встановлених історично. У результаті трансгресії виникає «прикордонна зона» соціокультурного досвіду особистості, у якій відбувається становлення її нової ідентичності, у тому числі нового ставлення до іншого.

- комунікативна етика в інтеркультурному спілкуванні. Згідно з етикою комунікативної дії партнер по комунікації не може розглядатися як засіб для досягнення власних цілей, але лише як рівноправна особистість, інтереси якої враховуються в рівній мірі з власними.

Транскультурна компетентність базується на емоційній розвиненості індивіда, зокрема, його здатності проявляти індивідуальні якості і стандарти «серця» (наприклад, емпатію, допитливість, ініціативу, гнучкість, скромність, щирість, ніжність, справедливість і радість) в конкретних інтеркультурних контекстах.

Поєднання здібностей, які допомагають нам продуктивно взаємодіяти з іншими, розуміючи, інтерпретуючи і контролюючи емоції інших людей, але спочатку власні емоції назване «емоційним інтелектом» (EQ) [7]. Про нього також кажуть – вміння керувати власним емоційним життям «інтелектуально» (Х. Вайсбах, У. Дакс), емоційно-інтелектуальна діяльність (С.П. Ільїн). Про EQ в своїх роботах пишуть І. Андреева, Г. Гарськова, І. Кінтес, М. Манойлова, А. Петровська, С. Степанов [1; 5]. Проблема EQ зараз розглядається як важливий компонент успіху і стосунків багатьма світовими авторитетами психології, також актуальна і в Україні, оскільки вона тут недостатньо розроблена.

Існують різні підходи до розуміння того, що входить в структуру EQ. П. Саловей вважає, що емоційний інтелект складається з ряду здібностей: тобто те, як людина здатна називати (визначати) емоцію, яка переживається – тобто вміння розпізнати власні емоції; самоконтроль власних емоцій; розуміти, розпізнавати емоції інших лю-

дей; самомотивація, тобто вплив емоцій на ментальні здібності і діяльність [1].

Д. Гоулман вважає інакше, ніж П. Саловей і Дж. Майер, а саме – емоційний інтелект людини може розвивати й удосконалювати протягом всього свого життя [4]. Автор вважає, що структура EQ є ширшою, ніж згадано вище і складається з наступних компонентів. Самосвідомість. Коли у людей висока самосвідомість, вони прислухаються до своїх відчуттів усередині і розуміють дію своїх відчуттів на свій психологічний стан і стан працездатності. Такі особи уміють за допомогою інтуїції обирати, як краще поведетися у складних ситуаціях, оскільки сприймають, завдяки своїм відчуттям, картину більш цілісно. Такі люди розуміють свої можливості і їхні межі, використовують власні сильні сторони. Вони відчувають реальність, мають почуття власної гідності. Самоконтроль. Володіння цим навиком дозволяє знаходити способи контролю власних руйнівних емоцій та імпульсів і можливо використовувати їх на користь справі. Такі люди здатні бути спокійними і розсудливими навіть під час стресу чи кризової ситуації. Вони відверті з собою і своїм оточенням, існують у згоді з власними цінностями, гнучкі у складнощах та пристосовуються до них, вправно підлаштовуються під зміни. Мають вольові якості та високі особисті стандарти, використовують можливості, які сприятливі. Це люди, заряджені оптимізмом, які завжди знайдуть вихід з важких обставин, і які завжди позитивно сприймають інших. Соціальна чуйність. Це люди, які мають здатність дослухатися до переживань та різноманітних емоцій інших. Уміють співчутливо ставитися до інших і подумки ставати на місце інших. Вони мають політичну проникливість, розбираються у соціальних взаємодіях. Вони «випромінюють», створюють такий емоційний настрій, який справляє позитивне враження на інших людей і відносини з ними. Управління відносинами. Ті, хто володіє такою навичкою, викликають в інших відгук, надихають їх метою чи загальною місією, отримують масову підтримку своєї ініціативи, бачать цілі, сильні риси і недоліки інших; виявляють справжню цікавість до удосконалення інших. Такі особистості ініціюють перетворення, влучно бачать, коли необхідні зміни, кидають виклик сталому порядку речей і відстоюють новий. При цьому вони уміють залагоджувати розбіжності, викликати на відверту розмову конфліктуючі сторони, здатні зрозуміти різні думки і потім знайти точку зіткнення, здатні створити атмосферу спільності. Вони залучають людей до прагнення до загальних ідеалів, укріплюють моральний дух і відчуття єдності колективу [4]. Ті вчені, які критикують концепцію

емоційного інтелекту зазначають, що тут поняття «інтелект» є недоречне і краще його змінити на термін «компетентність» [1].

Висновки і пропозиції. У глобальних контекстах сучасності набувають нового характеру комунікативні стратегії. Культури фактично вже не є гомогенними і відокремленими, проте набули нову транскультурну форму, що знімає межі, де існує взаємопереплетення мережі загального, особливого, специфічного і унікального. В результаті виникають гібридні формації культур на макрорівні, що представляють собою не гармонійну цілісну структуру, а суперечливі «набори різного». Сьогодні культура розуміється як сукупність різноманітних способів життя, процесів створення цінностей, сукупності практик, що формують ідентичність суб'єкта, класу, раси і гендеру. Окремий індивід може одночасно бути суб'єктом в різних культурах. В повноцінній транскультурній взаємодії людина має спиратися на комунікативну етику, де потрібно відмовитися від стратегічної цілерациональності в спілкуванні з Іншими і вибудовувати відносини на основі консенсуально-комунікативної раціональності, це означає, що у спілкуванні домінує орієнтація на універсальні загальнозначущі норми і на загальний інтерес. Тобто партнер зі спілкування не розглядається як засіб для досягнення власних цілей, а як рівноправний, інтереси якого враховуються рівноцінно з власними. У транскультурній комунікації, яка базована на комунікативній раціональності, у всій повноті залучається комунікативна компетентність людини, яка полягає у вмінні знайти засоби вираження для досягнення згоди без трансляції власних стратегічних інтересів, будь-яких маніпулятивних посягань. Успішність інтеркультурної комунікації великою мірою залежить від емоційної розвиненості індивіда, зокрема, від того як він здатний проявляти індивідуальні якості і стандарти «серця» (наприклад, емпатію, допитливість, ініціативу, гнучкість, скромність, щирість, ніжність, справедливість і радість) в конкретних інтеркультурних контекстах. Емоційна розвиненість, емоційний інтелект складають основу транскультурної компетентності.

Щоб набути транскультурну компетентність, студент має вийти з аудиторії у спільноту, брати участь у польовій роботі, безпосередній та емоційній, зануреній у відповідне культурне середовище. Таке транскультурне навчання багато запозичує з інтеркультурних комунікацій. Мета транскультурного навчання – культивувати новий спосіб бачення світу, розуміння себе і своїх можливостей участі у сприянні глобальній культурі миру та сталого розвитку.

Список літератури:

1. Андреева И.Н. Эмоциональный интеллект как феномен современной психологии / И.Н. Андреева. – Новополюк: ПГУ, 2011. – 388 с. – Режим доступа: <https://www.psu.by/images/stories/spf/personal/andreeva/emocionalnyj-intellekt-kak-fenomen-psiologii.pdf>.
2. Андреева И.Н. Понятие и структура эмоционального интеллекта / И.Н. Андреева // Социально-психологические проблемы ментальности: 6-я Международная научно-практическая конференция. – Смоленск: СГПУ, 2004. – Ч. 1. – С. 22–26.
3. Горбунова Людмила. Транскультурна освітня стратегія в контексті викликів глобалізації / Л.С. Горбунова // Філософія освіти. 2014. – № 1(14). 158–198 с.
4. Гоулман Д. Эмоциональный интеллект / Д. Гоулман. – М.: АСТ, 2008. – 480 с.

5. Ильин Е.П. Эмоции и чувства / Е.П. Ильин. – СПб.: Питер, 2001. – 752 с.
6. Рикер Поль. История и истина / П. Рикер. Пер с фр. СПб.: Алетейя, 2002. 400 с. – С. 316.
7. Mayer J.D., Salovey P. Emotional intelligence [Electronic resource]. – 2005. Mode of access: http://www.unh.edu/emotional_intelligence/.

Оксентюк Н.В.

Национальный университет водного хозяйства и природопользования

ВЗАИМОСВЯЗЬ ЭМОЦИОНАЛЬНОГО ИНТЕЛЛЕКТА И ТРАНСКУЛЬТУРНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ

Аннотация

Новые глобализационные вызовы актуализируют вопрос жизни ответственного человека в пространстве переплетения культур. Чтобы преодолевать границы и создавать совместными усилиями культуру мира, человеку необходимо обладать транскультурной компетентностью. В нее включены: коммуникативная этика и эмоциональная развитость, открытость ко Другому и толерантность как признание и уважение, способность к коммуникации. Большинство элементов этой компетентности можно отнести к эмоциональному интеллекту. Проследив такую взаимосвязь эмоционального интеллекта и транскультурной компетентности, можно работать над одновременным развитием обеих явлений.

Ключевые слова: транскультурная компетентность, эмоциональный интеллект, эмоции, коммуникация, толерантность, эмоциональная развитость, самосознание.

Oksentiuk N.V.

National University of Water Management and Nature Resources Use

INTERCONNECTION OF EMOTIONAL INTELLIGENCE AND TRANSCULTURAL COMPETENCE

Summary

New globalization challenges actualize the issues of the life of the responsible person in the space of interweaving of cultures. To overcome the borders and create a culture of peace through joint efforts, people need to have transcultural competence. It includes: communicative ethics and emotional development, openness to the Other, and tolerance as recognition and respect, communication ability. Most of the elements of this competence can be attributed to emotional intelligence. Following this interconnection of emotional intelligence and transcultural competence, one can work on the simultaneous development of both phenomena.

Keywords: transcultural competence, emotional intelligence, emotions, communication, tolerance, emotional development, self-awareness.